

Dubbelinterview in Knack, 11 februari 2025

Link: <https://www.knack.be/nieuws/belgie/migranten-zonder-papieren-leven-in-angst-belgie-kent-geen-ice-toestanden-maar-er-zijn-wel-parallellen/>

Migranten zonder papieren leven in angst: 'België kent geen ICE-toestanden, maar er zijn wel parallellen'

Met een beetje pech belanden migranten zonder papieren in België maandenlang in een gesloten centrum met het oog op deportatie. *Knack* sprak met Move Coalition, een alliantie die opkomt voor een onzichtbare groep medemensen.

Door Erik Raspoet

Foto's: Thomas Sweertvaegher

In België leven naar schatting 150.000 mensen zonder geldige verblijfspapieren. Het gaat om een erg diverse groep.

Uitgeprocedeerde asielzoekers en 'dublinners', asielzoekers die eerder in een andere Europese lidstaat werden geregistreerd. Niet-Europese studenten die na hun studie blijven hangen, arbeidsmigranten zonder werk- of verblijfsvergunning. Soms gaat het om kinderen van migranten die hier zijn opgegroeid maar er nooit in slaagden hun situatie te regulariseren.

Velen leiden een kammervol bestaan in de marge, veroordeeld tot onderbetaald zwartwerk en overgeleverd aan huisjesmelkers. Sociale zekerheid hebben ze niet, angst des te meer. Een controle op het openbaar vervoer of een inval van de sociale inspectie: elk verzoek tot vertoon van een identiteitsbewijs kan eindigen in een administratief detentiecentrum. De Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) beheert zes van die zogenaamde gesloten centra met een totale capaciteit van

zo'n 500 bedden: Brugge, Merksplas, Holsbeek, Vottem, plus de twee transitcentra in Steenokkerzeel vlak bij de luchthaven van Zaventem. Het verloop is groot: jaarlijks worden zo'n 4000 à 6000 migranten en vluchtelingen opgesloten. Daarin zitten ook vreemdelingen die aan de grens, meestal een luchthaven, werden tegengehouden en vaak al na enkele dagen naar de luchthaven van herkomst werden teruggestuurd. De gemiddelde verblijfsduur ligt op drie maanden, volgens de wet kan een detentie tot acht maanden worden verlengd.

Soms echter sleept het veel langer aan, tot de door Europa bepaalde maximumtermijn van 18 maanden. Dat ligt niet alleen aan de procedures die vele gedetineerden uitputten om hun deportatie te ontlopen. Vaak botst de DVZ op hardnekkige obstakels, zoals ambassades die weigeren een laissez-passer voor hun onderdaan af te leveren. Toch blijkt uit cijfers van federaal migratiecentrum Myria dat in 2024 zo'n 78 procent van de gedetineerden effectief werd uitgewezen. Meestal zonder dwang, in 16 procent van de gevallen met een escorte.

Gesloten centra doen hun naam alle eer aan: een gevangenis is in vergelijking een glazen huis. De bezoeksregeling is erg restrictief, ook voor de zeldzame parlementsleden die zich voor deze instellingen interesseren. Onbekend maakt onverschillig. De meeste gedetineerden hebben trouwens geen netwerk in ons land. Toch zijn er enkele ngo's die tegen de stroom in roeien en zich bekommeren om deze vergeten groep. Move Coalition, een samenwerkingsverband van Jesuit Refugee Service Belgium, Caritas International, Vluchtelingenwerk Vlaanderen en het Franstalige Ciré, kant zich principieel tegen het opsluiten van migranten. Tegelijkertijd houdt ze de vinger aan de pols in de administratieve detentiecentra, dankzij een twintigtal medewerkers en vrijwilligers die van de DVZ een bezoekersaccreditatie hebben gekregen.

Een van hen is Ruben Bruynooghe, jurist en bezoekerscoördinator van Jesuit Refugee Service (JRS). We spreken hem samen met Irena (*), een Afghaanse studente die maandelijks een volledige dag slijt in het gesloten transitcentrum Caricole. 'Tien jaar geleden ben ik zelf als

vluchteling in België beland', vertelt ze. 'Ik weet heel goed hoe moeilijk het is als je in een land aankomt waarvan je de taal niet spreekt en waar je niemand kent. Op zo'n moment is alle hulp die je kunt krijgen welkom.

Welke hulp kunnen jullie bieden in zo'n gesloten centrum?

Irena: Luisteren naar de mensen. Veel gedetineerden spreken geen Engels of Frans, ze hebben soms wekenlang niemand om mee te praten. Ik word altijd aangeklampt door Afghanen en Iraniërs die weten dat ik Dari en Farsi spreek. Maar ik luister naar iedereen, ook in het Frans, terwijl ik die taal nog niet goed beheers. We hebben een hoekje in de gemeenschappelijke ruimte. Erg toegankelijk, maar jammer genoeg weinig discreet. Soms vertellen gedetineerden over vreselijke ervaringen, in hun thuisland of tijdens hun vlucht naar Europa. Ze schamen zich voor hun tranen, maar het lucht wel op.

Ruben Bruynooghe: In de andere centra ontvangen we de mensen in een apart lokaal. In Caricole zou dat te omslachtig zijn, we proberen tijdens onze bezoektijd zo veel mogelijk gedetineerden te zien. En ja, dat is soms lastig. Als een Algerijner vertelt dat hij homo is, of een vrouw dat ze verkracht werd door mensensmokkelaars, dan willen die vooral niet dat anderen meeluisteren.

U hebt een verleden als advocaat in strafzaken en vreemdelingenrecht. Kunt u met die expertise het verschil maken?

Bruynooghe: Ik benader gedetineerden als mensen en niet als dossiers. Toch filter ik er tijdens een gesprek alle juridische aspecten uit. Detentie is vooral een juridisch probleem, alles draait om procedures en termijnen. De meeste gedetineerden hebben een advocaat, vaak pro Deo. Ik wil niet veralgemenen, maar die zijn niet allemaal even competent. Vreemdelingenrecht is op zich al complex en specialistisch, en detentie is daar een niche van.

Ik heb al een paar keer kunnen voorkomen dat mensen werden teruggestuurd naar een land waar ze groot gevaar liepen. Zo was er een Syrische vrouw die ervan uitging dat ze wegens haar afkomst automatisch bescherming zou krijgen. Ze begreep echt niet waarom haar aanvraag werd geweigerd, totdat ik haar kon uitleggen dat ze elementen moest aandragen die haar vervolging als individu aantonen. Bleek dat ze al die tijd uit schaamte had verzwegen dat ze door de geheime politie was gemarteld en verkracht. We hebben een dokter kunnen regelen om de sporen vast te stellen. Die vrouw is vrijgelaten en intussen erkend.

Hoe zouden jullie de sfeer in Caricole omschrijven?

Irena: Gestresseerd! Gedetineerden piekeren zich kapot. De onzekerheid over hun toekomst vreet hen op, velen hebben slaap- en eetstoornissen. Ze begrijpen hun situatie oprecht niet. 'Waarom zit ik opgesloten en word ik als een crimineel behandeld? Ik heb toch niets misdaan, ik heb een blanco strafblad.' De nabijheid van de luchthaven maakt de stress nog extra zwaar. Bij ieder vliegtuig dat opstijgt, vragen ze zich af wanneer het hun beurt is.

Bruynooghe: Het gevoel van machteloosheid is verpletterend. Ook wij ervaren het als hulpverleners. Het is opboksen tegen een onwrikbaar systeem dat doof blijft voor argumenten. Een voorbeeld: beroepen tegen detentie worden door de raadkamer behandeld. Maar die kijkt alleen naar de wettigheid, de rechter *mag* zich zelfs niet afvragen of opsluiting wel een proportionele maatregel is. Dat de gedetineerde heus niet zal onderduiken omdat hij hier familie of een sociaal netwerk heeft, dat speelt helemaal niet mee.

En dan is er de verveling. Iedere dag duurt hier een maand, zei iemand me. Gedetineerden mogen één uur per dag online in de computerzaal. Hun smartphone wordt in beslag genomen, ze krijgen in de plaats een simpele Nokia waar ze alleen mee kunnen bellen. Dat is problematisch, want op die smartphone bewaren ze documenten en foto's die noodzakelijk zijn voor hun procedure. Ze kunnen zelfs geen nieuwe documenten opvragen, want tegenwoordig werkt alles met tweestapsverificatie via de smartphone.

In jullie jaarverslag staan verontrustende cijfers over hongerstakingen en zelfverminkingen. Is het zo erg gesteld met het leefklimaat?

Bruynooghe: Het tekent de wanhoop. Zo'n actie is een schreeuw om aandacht, en vaak een teken van depressiviteit. Sommigen slikken batterijen in, in de hoop via een ziekenhuis vrij te komen. Dat pakt niet, maar via een hongerstaking lukt het soms wel. Als ze te fel verzwakken, worden ze naar een ziekenhuis gebracht.

Het VRT-duidingsprogramma Pano kreeg twee jaar geleden uitzonderlijk de toestemming om te filmen in het gesloten centrum van Merksplas. Meest beklijvend was het verhaal van een Marokkaanse man die hier was opgegroeid, perfect Nederlands sprak maar na een gevangenisstraf voor drugsfeiten naar Marokko werd uitgewezen. Die gedwongen uitwijzing werd afgebroken toen hij, al geboeid en wel, aankondigde dat hij op het vliegtuig heisa zou maken. Is dat een herkenbaar scenario?

Bruynooghe: Nee, zo soft gaat het er doorgaans niet aan toe. Een eerste poging wordt weleens afgebroken, maar bij de tweede poging gaan er minstens zes begeleiders mee. Dat zijn lang niet altijd agenten van de luchtvaartpolitie, maar veiligheidspersoneel van luchtvaartmaatschappijen. Vooral die van Turkish Airlines staan bekend als gewelddadig, ze aarzelen niet om klappen uit te delen. Helaas komen die vaak in actie. Istanboel, een hub voor migratie uit het Midden-Oosten, is vaak de bestemming voor een teruggedrijving.

Gebeurt het vaak dat iemand die hier diep verankerd is toch in een gesloten centrum belandt?

Bruynooghe: Ja, en niet alleen veroordeelde criminelen zoals het voorbeeld uit *Pano*. Ik probeer nu een 18-jarige te helpen die hier is opgegroeid en naar school is gegaan. Hij was hier altijd legaal, maar is naar zijn geboorteland vertrokken om er te studeren, zonder te

beseffen dat je als niet-Belg je verblijfsrecht verliest als je langer dan een jaar in het buitenland doorbrengt. Bij zijn terugkeer in Zaventem is hij aangehouden en naar Caricole overgebracht. Zoiets maken we vaak mee. Erg traumatiserend, ook voor de families.

Nog in Caricole zit nu al wekenlang een man uit Sub-Saharaans Afrika die verblijfsrecht heeft in Nederland. Hij was zijn paspoort kwijt en heeft dat verlies meteen gemeld. Niet veel later vond hij zijn paspoort terug en reisde hij via Brussel naar zijn thuisland op familiebezoek. In Zaventem merkten ze dat zijn paspoort gesignaleerd stond. Dat moet je na je terugkeer wel in orde brengen, kreeg hij te horen. Dat was bijna een valstrik, want bij zijn terugkeer in Zaventem werd hij precies vanwege die ongeldige pas opgepakt en opgesloten. Intussen heeft die man nog altijd verblijfsrecht in Nederland. Eén korte mail van de DVZ aan haar Nederlandse tegenhanger IND zou volstaan om de situatie uit te klaren en hem vrij te laten. Maar dat weigert de DVZ.

Move Coalition is principieel gekant tegen het opsluiten en uitwijzen van migranten. Is dat geen achterhoedegevecht? De regering-De Wever heeft van een consequent uitwijzingsbeleid een prioriteit gemaakt. Elders in Europa is het niet anders, alleen Spanje springt uit de band met zijn collectieve regularisatie van een half miljoen 'sin papeles'.

Bruynooghe: Die Spaanse beslissing is goed nieuws, maar ik zie het in Noord-Europese landen geen navolging krijgen. Toch is er hoop. Onze samenleving is niet harder geworden, we zien steeds meer burgers opkomen voor migranten. Alleen in de politiek is de doorgeslagen. Ik snap de obsessie met gesloten centra niet. Migrantten kennen het systeem niet, waardoor het geen afschrikkingseffect heeft. Maakt het een vrijwillige terugkeer gemakkelijker? Integendeel, het is veel eenvoudiger migrantten tot een vrijwillige terugkeer te bewegen wanneer ze niet opgesloten zitten.

Irena: Het is vooral een onmenselijk instrument. Het is wetenschappelijk bewezen dat zelfs een kort verblijf in een gesloten centrum blijvende trauma's kan veroorzaken. Bijzonder kwalijk is het gebruik van handboeien. Gedetineerden krijgen die om wanneer ze voor de raadkamer moeten verschijnen, alsof ze echte criminelen zijn. Zelfs wanneer ze voor een medisch onderzoek naar het ziekenhuis worden gebracht. Waarom is dat nodig? Zo worden oude wonden opengereten, want heel wat gedetineerden hebben in eigen land een pijnlijke geschiedenis met handboeien.

Bruynooghe: Op een keer werd een man met een zware knieblesure geboeid naar het ziekenhuis gebracht. Oké, een ziekenhuisbezoek gaat altijd gepaard met een verhoogd risico op ontsnappen. Maar deze man? Zelfs de dokters klaagden dat de handboeien hun werk vooral hinderden. Toen we in het centrum uitleg vroegen, wezen ze op de kledij van de man. Een joggingbroek, dan ga je het natuurlijk op een lopen zetten. Je kunt erom lachen, maar het past in een breder opzet. Ken je het begrip 'crimigratie'? Die handboeien zijn een voorbeeld van hoe migratie steeds meer wordt gecriminaliseerd.

Het Vlaams Belang mag dan dwepen met ICE, in België zijn toestanden zoals in Minneapolis ondenkbaar. Er werden vorig jaar zelfs minder personen zonder wettelijk verblijf opgepakt en opgesloten dan in 2024. Valt het mee met de jacht op sans-papiers?

Bruynooghe: Die cijfers zijn misleidend, er is momenteel simpelweg geen capaciteit om meer mensen op te sluiten. Maar de regering-De Wever heeft niet voor niets beslist twee extra centra te bouwen. Er zullen dus meer migranten worden opgesloten, zeker als straks de wet op de woonstbetreding wordt versoepeld en mensen thuis kunnen worden gearresteerd. Het zogenaamde aanklampend beleid van de federale regering zorgt nu al voor veel angst. Mensen durven geen trein of Flixbus meer te nemen. Nee, België kent geen ICE-toestanden, maar er zijn wel parallellen.

Hoezo?

Bruynooghe: Officieel zou ICE criminelen viseren, maar in de praktijk arresteren ze vooral migranten die heel hard hun best doen om te integreren. [Ze houden razzia's in scholen, plukken mensen van de werkvloer.](#) Ook in België zie ik die trend. Migranten die de openbare orde bedreigen vormen slechts een kleine minderheid van de arrestanten. De controles spitsen zich toe op een heel ander profiel: migranten die sporen nalaten omdat ze zich als voorbeeldige burgers proberen te gedragen. Toekomstige vaders worden opgepakt als ze hun nog ongeborn kind op het gemeentehuis willen erkennen, dat hebben we de voorbije maanden vaak gehoord. Met die nieuwe wet op woonstbetreding zal het nog erger worden.

Hoe zwaar weegt dit werk als vrijwilliger?

Irena: Ik keer ieder keer terug met gemengde gevoelens. Machteloosheid, maar ook de overtuiging dat ik mensen echt help met mijn bezoek. Precies omdat ik zelf vluchteling ben vind ik het belangrijk om kwetsbare mensen bij te staan. Ik heb bewust voor Caricole gekozen omdat er ook vrouwen zitten. Als Afghaanse heb ik zelf ondervonden dat vrouwen het extra moeilijk hebben.

JRS werd opgericht in de schoot van de Sociëteit van Jezus, de jezuiteten. Speelt die katholieke achtergrond een rol in jullie werking?

Bruynooghe: We verloochenen onze identiteit en waarden niet. Maar onze medewerkers en vrijwilligers zijn zeker niet allemaal modale kerkgangsters, voor zover er nog zoiets bestaat. Opkomen voor mensen zonder papieren wordt vaak als een links engagement beschouwd, maar ook dat klopt niet helemaal. Wat onze mensen drijft, is mededogen en een verlangen naar zingeving. Het helpen van medemensen is hun manier om deze behoefte in te vullen.

() Naam bekend bij de redactie*